

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۷/۰۵

پیشگیری از وقوع جرم و ترویج مجازات‌های جایگزین در بستر رسانه؛ چالش‌ها و راهکارها

نوشته

مهدی جعفری*

زهرا منوچهر آبادی**

عقیل متقدم***

زینب استادی****

چکیده

روند روبه‌رشد آسیب‌های اجتماعی و جرائم، موضوعی است که نه تنها در ایران بلکه در سراسر جهان به دغدغه مسئولان و متولیان سلامت اجتماعی تبدیل شده است. با افزایش جرائم، تعداد زندانیان و به تبع آن پیامدهای ناشی از محبوس شدن مجرمان باعث شده است تا نهادهای اجتماعی و قضایی به دنبال یافتن راهکارهایی برای پیشگیری از وقوع و کاهش پیامدهای پس از ارتکاب جرم باشند.

رسانه‌ها با مدیریت افکار عمومی، طراحی و ارائه الگوهای رفتاری، انواع نگرش و بینش به مخاطبان، تأثیر بسزایی در کاهش وقوع جرم و تأمین احساس امنیت دارند. در این مقاله با بهره‌گیری از نظریه‌های کاشت و جریان دو مرحله‌ای اطلاعات، ضرورت و اهمیت نقش مسئولیت اجتماعی رسانه‌ها در رهبری و هدایت افکار عمومی بررسی شده است و با تحلیل موردی حادثه بازکردن بخیه چانه کودک خمینی‌شهری، نقش رسانه در چگونگی انعکاس و موضع‌گیری نسبت به آسیب‌های اجتماعی واکاوی شده است.

کلیدواژه: رسانه‌های جمعی، پیشگیری، جرم، مجازات جایگزین.

مقدمه

در عصر حاضر ظهور و بروز برخی پدیده‌های اجتماعی و افزایش آمار رخداد آنها از جمله موضوعاتی است که دغدغه بسیاری از جامعه‌شناسان و متولیان فرهنگی است. براساس اعلام

* استادیار دانشگاه شهید بهشتی dr.mahdijafari@mailfa.com

** دانشجوی دکتری علوم ارتباطات واحد علوم و تحقیقات تهران zmnochehrabadi@gmail.com

*** کارشناس ارشد علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی moteghadem@gmail.com

**** کارشناس ارشد روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی pap@scpd.ir

منابع رسمی آمار وقوع جرائم درجهان رو به افزایش است و زندان‌ها بیش از ظرفیت تعریف‌شده زندانی و مجرم دارند. ایران نیز از جمله کشورهایی است که با این مشکل دست به گریبان و به دنبال راهکاری برای کاهش و پیشگیری از وقوع جرم است. بهره‌مندی از قدرت جادویی رسانه یکی از راهکارهای موجود برای پیشگیری از وقوع و افزایش جرم است.

رسانه‌ها با انعکاس اخبار مربوط به پدیده‌های جنایی، نه تنها نگرش خاصی را به مخاطبان القا می‌کنند، و بینش‌های مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهند (گیدنز، ۱۳۷۳: ۸۷)، بلکه چگونگی قضاوت و داوری آنان درباره جرم و نظام عدالت کیفری را سازمان می‌دهند. به‌طور کلی، رسانه‌ها از زمان‌های دور تاکنون مفاهیم و انگاره‌های خود را در قالب خوب در برابر بد، زشت در مقابل زیبا، قهرمان در برابر شرور به مخاطبان نشان داده‌اند. (باراک، ۱۹۹۴) رسانه‌ها از یک‌سو توانایی تشدید احساس ناامنی، ترویج بزهکاری و تشویق افراد مستعد ارتکاب جرم را دارند و از سوی دیگر با ایفای نقش اطلاع‌رسانی مسئولانه و ترویج الگوهای زندگی سالم می‌توانند در کاهش وقوع جرم و تأمین احساس امنیت مؤثر باشند (رحمانیان، ۱۳۷۷: ۳-۶۲). رابطه رسانه‌ها و عموم مردم و نهادهای مدنی همانند ان‌جی‌اوها که به پدیده جرم و عدالت توجه دارند را می‌توان نوعی همزیستی دانست. (بیلی و هیل ۱۹۹۳) امروزه به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان، با توجه به نقش آموزشی رسانه‌ها، امکان هدایت شهروندان در زمینه پیشگیری از جرم وجود دارد و از طرف دیگر نهادهای عدالت کیفری با کمک رسانه‌هاست که می‌توانند مشارکت و همکاری شهروندان را در پیشگیری از جرم و بزهکاری جلب یا تصویری مثبت از عملکردهای پیشگیری‌کننده از جرم در افکار عمومی ایجاد کنند. هدف اصلی این پژوهش، بررسی کارکردهای رسانه‌ها در اطلاع‌رسانی صحیح و شکل‌دهی نگرش‌ها، باورها و اعتقادات مخاطبان در فرهنگ پذیرش و ترویج مجازات‌های جایگزین است.

بیان مسئله

با افزایش روزافزون میزان زندانیان در اثر افزایش خرده‌بزه‌ها در کشور، قوه قضائیه در رویکردی جدید به دنبال کاهش ورودی زندان‌ها و حبس‌زدایی از برخی جرائم است. بر همین اساس رئیس قوه قضائیه در تیر ماه سال ۹۲ دستورالعمل سامان‌دهی زندانیان و کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها را ابلاغ کرد. البته این موضوع با توجه به بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اخیرشان با مسئولان قوه قضائیه بیش از پیش از مورد توجه قرار گرفت. معظم‌له در این دیدار بیان کردند: «ترویج فرهنگ صلح و سازش در جامعه و آسیب‌شناسی و تقویت شورا‌های حل اختلاف در افزایش نیافتن تعداد زندانیان، مؤثر است و برای مقابله با تبعات منفی افزایش زندانیان مالی و زندانیان مواد مخدر نیز باید دنبال پیشنهادها و راه‌حل‌های تازه‌ای بود. به‌طور قطع، کاهش استفاده از مجازات حبس و لحاظ کردن مجازات جایگزین، مانع بروز بسیاری از معضلات و آسیب‌ها در جامعه خواهد شد.» (خبرگزاری میزان، ۱۳۹۵/۱/۱۱)

در بسیاری از موارد زندانی شدن سرپرست خانوار به خصوص در جرائم مالی غیر عمد آسیب‌های زیادی به همسر و فرزندان افراد وارد کرده و حتی منجر به ازهم‌پاشیدن خانواده می‌شود و بر همین اساس استفاده از مجازات‌های جایگزین که همواره مورد تأکید مسئولان قضایی نیز است در این راستا کمک شایانی به کمتر آسیب دیدن فرد در کنار تأدیب وی خواهد داشت. بی‌تردید فرایند کیفری و جریان یک پرونده کیفری بدین سبب که با حقوق افراد سروکار دارد، نزد سیاست‌گذاران مختلف اهمیتی فراوان دارد. فرایندی که با کشف جرم آغاز می‌شود و تا اجرای احکام و حتی پس از اجرا نیز ادامه می‌یابد. در مسیر جریان این فرایند، عواملی بر آن تأثیر می‌گذارند که گاهی سرنوشت پرونده را به سوی دیگر سوق می‌دهد. رسانه‌ها از جمله عواملی هستند که بر جریان فرایند کیفری تأثیری اجتناب‌ناپذیر دارند. رسانه‌های گروهی که همواره خود را نماینده ناظر بر رفتار حکومت‌ها می‌داند، در مواردی و به دلایل مختلف ممکن است، در پرونده‌های کیفری دخالت کرده و تأثیرات مخربی بر حقوق افراد بگذارند. رسانه‌های گروهی برای دستیابی به منافعشان در مواردی موجب تضییع و نقض اصول بنیادین و حقوق پذیرفته‌شده افراد دخیل در فرایند کیفری می‌شوند. البته ایرادهای وارده بر بازتاب عدالت کیفری توسط رسانه‌ها، نافی کارکردهای مثبت رسانه‌های گروهی در یاری‌رسانی به احقاق حق و اعمال دادرسی عادلانه، نیست. رسانه‌ها با نظارت بر دستگاه کیفری، می‌توانند در زمینه کاهش اطلاع دادرسی، ایجاد بازدارندگی خاص و عام و همچنین جلوگیری از اعمال نفوذ در تصمیمات کیفری بسیار کارآمد باشند. قانون اساسی کشور نیز با تعیین اصول ۱۶۵ و ۱۶۸ و تأکید بر اصل علنی بودن محاکمات در واقع به نوعی بر آزادی بیان رسانه‌ها صحه گذاشته و رسانه‌ها را به جز در موارد خاص مجاز به ورود به عدالت کیفری دانسته است. لذا با توجه به اینکه تأثیر رسانه‌ها در عدالت کیفری امری غیرقابل انکار است، باید با مدیریت صحیح و تدوین برنامه‌های دقیق و مدون، به رشد کیفیت دادرسی‌های کیفری کمک کنیم. در همین راستا باید در مرتبه نخست رسانه‌های گروهی را نسبت به وظایف خطیرشان آگاه کرد و برای آنها حدود و ثغور خاصی در نظر گرفت. آگاهی و اطلاع مردم و متولیان عدالت کیفری از کارکردهای مثبت و منفی رسانه‌ها در عرصه عدالت کیفری نیز می‌تواند بسیار مفید باشد. (انصاری، ۱۳۹۳)

فراوانی و تنوع رسانه‌ها و همچنین قابلیت تولید و مدیریت محتوا توسط کاربران از یک سو و اهمیت یافتن نقش افکار عمومی در تغییر و تحول اوضاع اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جوامع از سوی دیگر بیانگر ضرورت توجه به دو رکن رسانه و افکار عمومی است.

اهمیت توجه به این دو رکن به حدی است که هر یک از مکاتب عمده سیاسی با توجه به جهان‌بینی خود تعریف و برداشتی از قدرت و تأثیر رسانه‌ها بر افکار عمومی ارائه داده‌اند. گروه‌هایی مانند لیبرال‌های تکثرگرا، راست‌گراهای جدید، مارکسیست و فرهنگ‌گراها با نقطه نظرانی متفاوت و در بسیاری مواقع متضاد، هر یک با شیوه نگاه خود کاربرد قدرت رسانه‌ها را در عرصه زندگی سیاسی و اجتماعی تعریف کرده‌اند. نقطه تمرکز هر چهار مکتب یاد شده بر

روی نظریه راجع به "جامعه انبوه" و تأثیر رسانه‌ها بر شکل‌گیری افکار این جامعه است و هر کدام از این مکاتب سهمی را برای نقش رسانه‌ها در جهت‌دهی افکار این تودهٔ عظیم قائل شده و دیدگاه خاصی را مورد توجه قرار داده‌اند.

در این پژوهش از نظریه‌های کاشت و جریان دو مرحله‌ای پیام استفاده شده است و به روش اسنادی و کتابخانه‌ای ضرورت اطلاع‌رسانی و هدایت افکار عمومی در راستای ترویج فرهنگ پذیرش مجازات‌های جایگزین بررسی شده است.

رویکرد نظری تأثیر رسانه‌ها در اطلاع‌رسانی و مشارکت مردمی در کاهش جرائم

در بارهٔ تأثیرگذاری رسانه‌ها بر مخاطبان نظریه‌های متعددی بیان شده است که از ابتدایی‌ترین آنها می‌توان به نظریهٔ تزریقی اشاره کرد. نظریه پردازان دههٔ ۲۰ و ۳۰ با بیان نظریهٔ تزریقی بر قدرت بی‌چون و چرای رسانه‌ها و انفعال مخاطبان در پذیرش پیام تأکید داشتند و پس از آن در دههٔ ۴۰ نظراتی کاملاً مخالف مطرح شد. لازارسفلد و برلسون با بیان نظریه استحکام معتقد بودند پیام قدرت ندارد و فرد به انتخاب خودش دست به انتخاب می‌زند. نظریه‌های دو یا چند مرحله‌ای پیام، برجسته‌سازی، نیازجویی و وابستگی مخاطبان نیز از دیگر نظریاتی هستند که به بررسی تأثیرگذاری رسانه بر مخاطب پرداختند.

در عصر حاضر تکنولوژی‌های نوین ارتباطات، امکان تولید، کنترل و نشر پیام را برای مخاطبان فراهم کرده است و نوعی جابه‌جایی قدرت از صاحبان رسانه‌ها به کاربران اتفاق افتاده است. اما علی‌رغم شرایط موجود همچنان امکان کنترل محتوا و جهت‌دهی به افکار عمومی وجود دارد و به نظر نگارنده با توجه به شرایط پیش‌آمده به نظر می‌رسد بایستی با توجه به نظریه‌های کاشت گریب و جریان دو مرحله‌ای اطلاعات که معتقدند رسانه‌ها قادرند مخاطبان را متأثر کنند می‌توان در راستای کاهش ارتکاب جرم و اشاعهٔ فرهنگ مجازات‌های جایگزین به تهیه، تولید و انتشار پیام‌های رسانه‌ای پرداخت.

نظریه کاشت

این نظریه یکی از اشکال اثر رسانه‌ها در سطح شناختی بوده و مربوط به این موضوع است که قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها، تا چه حد می‌تواند به باورها و تلقی عموم از واقعیت خارجی، شکل دهد؟ نظریهٔ کاشت یا اشاعه برای ارائه الگویی از تحلیل، تبیین شده است، تا نشان دهندهٔ تأثیر بلندمدت رسانه‌هایی باشد که اساساً در سطح برداشت اجتماعی، عمل می‌کنند. (گوتتر بری، ۱۳۸۴: ۳۱۰)

گریب عقیده دارد که تلویزیون به لحاظ عمق و نفوذ قابل ملاحظه‌اش، نیروی فرهنگی قدرتمندی است. وی تلویزیون را ابزاری در دست نظم تثبیت‌شدهٔ صنعتی اجتماعی می‌داند، که به جای تغییر، تهدید یا تضعیف نظام سنتی باورها، ارزش‌ها و رفتارها، در خدمت حفظ، تثبیت یا تقویت آنهاست. او که اثر اصلی تلویزیون را جامعه‌پذیری یعنی اشاعهٔ ثبات و پذیرش

وضعیت موجود می‌داند، معتقد است که تلویزیون تغییرات را به‌تنهایی به حداقل نمی‌رساند؛ بلکه این امر با هماهنگی دیگر نهادهای عمده فرهنگی محقق می‌شود (همان: ۳۱۰).

این نظریه معتقد است که تلویزیون در بلندمدت موجب تأثیر درجهان‌بینی و نظام ارزشی بینندگان پرمصرف خود می‌شود و به آنها نگرش تلویزیونی واحد در مورد واقعیات می‌بخشد. در واقع نظریه گرنبر با تفاوت قائل شدن بین مخاطب عادی و پرمصرف، تأثیر زیاد تلویزیون بر مخاطب پرمصرف را اثبات می‌کند.

”گرنبر“ می‌گوید: از نظر تماشاگران پرمصرف، تلویزیون عملاً، دیگر منابع اطلاعات، افکار و آگاهی‌ها را به انحصار درآورده و یک کاسه می‌کند. اثر این مواجهه با پیام‌های مشابه، چیزی را تولید می‌کند که وی آن را کاشت یا آموزش جهان‌بینی رایج، نقش‌های رایج و ارزش‌های رایج، می‌نامد. (سورین و تانکارد، ۱۳۹۰: ۹۱-۳۹۰).

گرنبر عقیده دارد که پیام تلویزیون از چندین جنبه اساسی از واقعیات فاصله دارد؛ اما به جهت تکرار دائمی‌اش، نهایتاً به‌عنوان دیدگاه مورد وفاق جامعه، پذیرفته می‌شود و تماس ممتد با جهان تلویزیون، می‌تواند نهایتاً به قبول دیدگاه تلویزیون، که همواره واقعیت را به‌درستی منعکس نمی‌کند، درباره جهان واقعی منجر شود (مک‌کوایل و گونتر، ۱۳۸۵: ۳۹۹ و ۳۱۰).

نظریه جریان دو مرحله‌ای اطلاعات (نفوذ ارتباط شخصی)

اطلاع‌رسانی و ترویج فرهنگ پیشگیری از وقوع جرم سال‌هاست در دستور کار نهادهای مرتبط با این حوزه قرار گرفته است. در بررسی عملکرد این نهادها مشخص شده است که بیشترین تمرکز بر پیشگیری بوده است و به بعد از وقوع جرم توجه کمتری شده است به‌طوری‌که بسیاری از جنبه‌های اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی همچنان مغفول مانده است.

رسانه‌های دیجیتال، سایت‌های خبری، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی، شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های چاپی از جمله رسانه‌هایی هستند که در کمترین زمان پس از وقوع جرم اطلاع‌رسانی می‌کنند. معمولاً در این هنگام خبر اطلاعات اولیه اعلام می‌شود و کمتر به چرایی و چگونگی علل وقوع حوادث و جرائم پرداخته می‌شود. سایت‌ها و خبرگزاری‌ها در رقابت با یکدیگر و افزایش مخاطبان خود، گاهی خبرهای کوتاه با ارزش‌های خبری برخوردار و درگیری را در صدر اخبار خود به‌صورت لحظه‌ای منتشر می‌کنند. این در حالی است که اگر اطلاعات تکمیلی و شرح ماجرا بدون حاشیه‌سازی و بزرگ‌نمایی پس از درج اولین خبر، اطلاع‌رسانی نشود اسباب شایعه و انحراف افکار عمومی فراهم می‌شود. هم‌اکنون ۴۰ میلیون از ایرانیان کاربر فضای مجازی و ۲۵ میلیون نفر کاربر اینترنت هستند. و با توجه به فعالیت شبکه‌های اجتماعی و قابلیت تولید و مدیریت محتوا توسط کاربران امکان انحراف در انعکاس واقعیت افزایش می‌یابد. همچنین بسیاری از حوادث و واقعیات با هدف جذب مخاطب و تحت‌تأثیر گذاردن افکار عمومی بازتعریف و گاه بازسازی می‌شوند. لذا مراکز و نهادهای متصدی و متولی ترویج

فرهنگ پیشگیری برای جلوگیری از این معضل بایستی دیپلماسی رسانه‌ای را طراحی و عملکرد رسانه‌ها و افکار عمومی را هدایت کنند.

به نظر نگارنده این مقاله با توسل به نظریه دومرحله‌ای اطلاعات می‌توان به کمک رهبران افکار جریان خبری و محتوای رسانه‌ها را در راستای تنویر افکار عمومی و پیشبرد اهداف متعالی قوه قضائیه مدیریت کرد. با توجه به قدرت غیرقابل انکار شبکه‌های اطلاع‌رسانی و مجازی تغییر نگرش‌های منفی شکل گرفته درباره جرائم و مجرمان علاوه بر زمان‌بر بودن مستلزم هزینه‌های فراوانی است که گاه غیرقابل جبران هستند. به همین دلیل پیشگیری و آمادگی روبه‌روشدن با جریان‌های منفی خبری از ضرورت‌هایی است که بایستی بدان توجه کرد. در راستای اثبات تأثیرات پیام‌های اقناعی یا ترغیبی تحقیقاتی توسط پژوهشگران علوم ارتباطات انجام شد. آنها الگویی از قانع‌سازی را طراحی کردند که جریان اطلاعات در دو مرحله نامیده می‌شود. طبق این الگو برای آنکه پیام رسانه‌ای مؤثر واقع شود طوری باید طراحی شود که رهبران فکری را متقاعد کند، زیرا آنها هستند که با پیام‌های بیشتر درگیر می‌شوند. رهبران فکری پس از آنکه پیام‌ها را خواندند آنها را با سوگیری شبکه‌های اجتماعی موجود به نزدیکان خود انتقال می‌دهند. نیاز به برخورد تکمیلی چهره‌به‌چهره و تأثیر، اساس و بنیان نظریه جریان دومرحله‌ای است. در این نظریه که برای اولین بار توسط لازارسفلد و سپس توسط کاتس و برلسون در مورد نقش رسانه‌ها و تبلیغات در انتخابات آمریکا انجام شد، معلوم شد که ارجحیت کاندیدا و تصمیم‌گیری برای رأی دادن، بیشتر بر مبنای ارتباط و تأثیر چهره‌به‌چهره است تا وسایل ارتباط جمعی.

در مطالعات مربوط به تأثیرات رسانه‌های همگانی نظریه نفوذ شخصی در چنان موقعیتی از اهمیت تئوریک قرار دارد که در بعضی ارزیابی‌ها از آن به‌عنوان پارادایم مسلط یاد شده است. این نظریه برای مطالعه همه‌گونه تأثیری صرف نظر از هدف یا فاصله زمانی مناسب است. این نظریه بر آن است که اطلاعات به‌صورت غیرمستقیم و از طریق رهبران فکری به مردم می‌رسد. رهبران فکری افرادی هستند که از بازده رسانه‌ها بیش از مردم معمولی استفاده می‌کنند، با دیگران درباره موضوعات معینی بحث می‌کنند و بیش از دیگران از محیط پیرامونی و حوادث و جریان‌هایی که در آن رخ می‌دهد آگاهی دارند. به‌عبارت دیگر رهبران افکار به‌صورت متخصص نظرخواهی می‌کنند و از آنان استمداد فکری می‌طلبند. این رهبران، اطلاعاتی را که از رسانه‌ها به‌دست می‌آید تعدیل می‌کنند و به تعبیر و تفسیر می‌پردازند. طبق این نظریه، برای آنکه پیام قادر به تغییر عمل مخاطب شود در اولین مرحله فرستنده پیام باید رهبران فکری مخاطبین را در خانواده، محله، منطقه، مؤسسه و سازمان هدف قرار می‌دهد، اگر این رهبران با محتوای پیام همسو شوند در مرحله بعدی از طریق بحث‌های این رهبران فکری، پیام‌های فراگیر رسانه‌ای (و تبلیغات) با موفقیت بیشتری می‌تواند عقیده یا رفتار مخاطبین را تغییر دهد. در ترویج

فرهنگ پیشگیری از وقوع جرم یا اطلاع‌رسانی در باره پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جرائم می‌توان از نظریه دو مرحله‌ای اطلاعات (اطلاع‌دهی) استفاده کرد.

اینکه چه کسی نقش هدایت‌کننده و چه کسی نقش دنباله‌رو را ایفا می‌کند وابسته به مسائل متعددی است در زمینه پیشگیری از جرائم و نهادینه کردن فرهنگ مجازات جایگزین بر عهده افراد و چهره‌های مورد اعتماد و قبول جامعه مانند متخصصان، اساتید دانشگاه، فعالان هنری، ریش‌سفیدان خانواده‌ها است. در تحقیقات فوق‌الذکر پژوهشگران دریافته‌اند که یک رهبر فکری در حوزه خاص، احتمالاً در حوزه‌های دیگری که به او مربوط نمی‌شود، صاحب‌نظر و تأثیرگذار نیست. براساس همین تحقیقات در بسیاری مسائل عمومی رهبران فکری در تمام سطوح اجتماعی، اقتصادی، شغلی و حرفه‌ای یافت می‌شوند. در واقع رهبران فکری در حوزه‌ای خاص صلاحیت داشته و بر آن اشراف دارند. صلاحیت بدین معنا است که رهبران فکری در آن حوزه فکری که مورد نیاز اطرافیان و مراجعان او است به‌عنوان فردی مطلع، آگاه، متخصص و صاحب‌نظر شناخته شود. رهبر فکری علاوه برداشتن پیروان و مراجعان باید در دسترس باشد و روابط او خارج از گروه پیروانش باید گسترده باشد و قادر باشد اطلاعات و مسائلی را که مورد توجه مراجعان و پیروان او است برای آنان فراهم سازد.

نقش و وظایف اجتماعی وسایل ارتباط جمعی

هابرماس با تأکید بر نقش ویژه "ژورنالیسم" معتقد است وسایل ارتباط جمعی در اثرگذاری بر مخاطبان، به‌ویژه بر مخاطبان اثرپذیر منفعل که وی از آنها تحت عنوان "توده صرفاً پذیرا" یاد می‌کند (بیات، ۱۳۸۸: ۸۰) تأثیر دارد. مک‌کوایل معتقد است با وجود دشواری‌ها و نتیجه‌بخش نبودن مسئله تأثیر رسانه‌ها معلوم شده است که این موضوع هم برای عالمان اجتماعی و هم خود رسانه‌ها و هم عموم مردم بسیار جذاب و اجتناب‌ناپذیر است. اگر ما اساساً باور نداشتیم که رسانه‌ها پیامدهای درازمدت با اهمیت دارند، هرگز این همه زمان به مطالعه آنها اختصاص نمی‌دادیم (بیات، ۱۳۸۸: ۸۴). گاهی مواقع رسانه‌ها پیشاپیش به قضاوت و محکوم کردن اقدامی می‌پردازند بدون اینکه از خود پرسند که چنین "رسانه‌ای کردن اتهام" چه نتایج و پیامدهایی را می‌توان در بر داشته باشد. و برعکس گاهی مواقع پیش از صدور حکم دادگاه متهمی را تبرئه می‌کنند (رک سرونت، ۱۳۸۷: ۱۱۲). یکی از آثار ناگوار این رسانه‌ها این است که وقتی رسانه‌ها اعلام می‌دارند که فلانی بدترین یا بهترین یا خطرناک‌ترین جنایتکار است موجب می‌شود که این مجرم با این عناوین خویشتن را در زندان تسکین دهد و حتی نسبت به دیگران احساس فخر کند. برای مثال در مشاهده شخصی با یکی از زندانیان بند اعدامی‌ها و محکومین به زندان طویل‌المدت در زندان قصر تهران فردی که مرتکب چند فقره قتل شده بود تکه‌های روزنامه انتخاب، ایران و همشهری را

جمع می‌کرد و با افتخار آنان را به دیگر زندانیان نشان می‌داد و احساس مباهات می‌کرد، و خود را نزد دیگران مهم‌تر و بارزتر می‌دید. (جهانبین، ۱۳۸۰: ۱۱۲)

با توجه به اهمیت عملکرد رسانه، آگاهی از نقش‌های وسایل ارتباط جمعی از جمله ضرورت‌های عصر امروز است. چه بسا عدم اطلاع از وظایف وسایل ارتباط جمعی برای برنامه‌ریزان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و حتی مخاطبان مخاطراتی فراوانی را در پی خواهد داشت (دادگران، ۱۳۸۲: ۱) امروزه نقشی که وسایل ارتباط جمعی بر عهده دارند، عبارت است از: فرهنگ‌پذیری، آموزش، اطلاع‌رسانی و ایجاد مشارکت اجتماعی مرتن و لازارسفلد در کتاب ارتباط، سلیقه مردم و عمل اجتماعی سازمان‌یافته وظایفی را برای وسایل ارتباط جمعی قائل شده‌اند که عبارت‌اند از:

۱. وظیفه اخلاقی (حمایت از هنجارهای اجتماعی)؛

۲. امکان اعطای پایگاه اجتماعی؛

۳. برخی وظایف نامطلوب (مانند تخدیر اجتماع با ایجاد نوعی مشارکت خیالی در واقعیت) (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۴-۸۳). هارولد لاسول اندیشمند ارتباطات اجتماعی در مقاله‌ای تحت عنوان "ساخت و کارکرد ارتباطات در جامعه" سه نقش مشخص را تعریف کرد.

۱. نظارت بر محیط (نقش خبری)؛ ضرورت هماهنگی افراد با دگرگونی‌های جامعه و لزوم انتشار در جامعه را توجیه می‌کند.

۲. ایجاد و توسعه همبستگی‌های اجتماعی افراد (نقش راهنمایی)؛ نقش رهبری‌کننده وسایل ارتباطی و تأثیر آنها در بیداری و ارشاد افکار عمومی، اکنون بر هیچ‌کس پوشیده نیست و روزبه‌روز نیز بر اهمیت آن افزوده می‌شود.

۳. انتقال میراث فرهنگی (نقش آموزشی)؛ در این نقش معیارهای خاصی برای انتقال میراث فرهنگی طرف توجه قرار می‌گیرد این معیارها و ارزش‌ها علاوه بر جوامع محل انتقال به جوامع دیگر هم انتقال می‌یابند، اهمیت وظیفه آموزشی وسایل ارتباط جمعی در جوامع معاصر به حدی است که بعضی از جامعه‌شناسان برای آنها نقش "آموزش موازی" یا "آموزش دائمی" قائل هستند. (معمدنژاد، ۱۳۸۵: ۴-۱۳)

به‌طور کلی درباره نقش اساسی رسانه‌های همگانی در جامعه، دو پیش‌فرض را در نظر می‌گیرند. اول اینکه رسانه‌ها با عملی که در تولید، تکثیر و توزیع دانش و اطلاعات در جامعه انجام می‌دهند، به ایجاد ذهنیت و تجربیات مشترک در جامعه کمک می‌کند و دوم اینکه رسانه‌های همگانی یک نقش واسطه‌ای را بین واقعیت‌های عینی اجتماعی و تجربه‌های شخصی ایفا می‌کنند.

رسانه‌ها در دنیای کنونی بسیار پیچیده‌اند و در عین تنوع از پیچیدگی خاصی برخوردارند و بسان یک شمشیر دو لبه هستند که هم می‌توانند کارکرد مثبت داشته باشند و هم کارکرد منفی، بر این اساس رسانه‌ها در روند تثبیت یا وفاق و امنیت عمومی و مشارکت همه‌جانبه مردم در تأمین امنیت عمومی و شرکت در نظام عدالت کیفری با نقش‌ها و کارکردهای مختلفی، نمود می‌یابند؛ کارکردهایی که برآمده از توجه یا بی‌توجهی به ساختار فرهنگی جامعه و شدت و شتاب تغییرات آن است. (لرنی و مصلحتی، ۱۳۸۵: ۹۹)

به‌عبارت دیگر، رسانه‌های جمعی در فرایند تداخل ضروریات اجتماعی و فرهنگی که از شتابزدگی تاریخ در عصر ما نشئت می‌گیرد می‌توانند نقش‌های سازنده یا ویرانگر داشته باشند. امروزه مهم‌ترین کارکرد رسانه‌ها در حوزه مورد مطالعه این موضوع را می‌توان به شرح زیر مورد بررسی قرار داد:

اطلاع‌رسانی و هشدار

یکی از کارکردهای اساسی رسانه‌ها اطلاع‌رسانی از وقایع است که در محیط اجتماعی واقع می‌شود. پیشرفت بهت‌انگیز و سائل ارتباط‌جمعی در قرن حاضر جهان را به دهکده کوچکی تبدیل کرده است که انسان‌ها امکان اطلاع‌یابی از همه وقایع و حوادث جهان را به‌طور سریع و جامع دارند. در عصر ارتباطات هیچ حادثه‌ای هر چند در دورترین مناطق جهانی باشد، منحصر به یک منطقه جغرافیایی نیست (ساروخانی، ۱۳۷۳: ۷۲). از این‌رو، ویژگی‌های فرازمانی، فرامکانی و سرعت انتقال اطلاعات و ... از خصیصه‌های وسائل ارتباط‌جمعی است. امروزه تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها در رسانه‌ها رسوخ کرده و از خصوصی‌ترین رفتار انسان‌ها تا بزرگ‌ترین تغییرات نهادهای اجتماعی و ساختارهای فرهنگی و سیاسی از طریق رسانه‌ها ارائه می‌شود.

رسانه‌های جمعی اعم از روزنامه‌ها، مجلات، رادیو و تلویزیون، گاه از انحرافات اجتماعی، نظیر تجاوز، خشونت، قتل و ... پرده برمی‌دارند و زوایای پنهان داستان‌های عشقی و جنایی را برای مخاطبان خود آشکار می‌سازند و انواع دام‌هایی را که بر سر راه جوانان قرار دارد، به آنان گوشزد می‌نمایند و راه‌های لغزش دیگران را برای مخاطبان ترسیم می‌کنند و با اطلاع‌رسانی به‌موقع و مناسب برای اعضای جامعه، در پیشگیری از انحرافات اجتماعی نقش مؤثری ایفا می‌کنند. رسانه‌های جمعی با شناخت آسیب‌های مختلف اجتماعی و گزارش آن به کنشگران اجتماعی، نسبت به گسترش نابهنجاری‌های اجتماعی هشدار می‌دهند و بدین ترتیب کنشگران اجتماعی را از نوع رفتارها و خرده‌فرهنگ‌های کج‌رو آگاه می‌کنند تا بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای مورد پذیرش جامعه حرکت کنند و در دام این‌گونه خرده‌فرهنگ‌ها قرار نگیرند. لذا رسالت رسانه‌ها ایجاب می‌کند که ابعاد، نوع و کیفیت شکسته‌شدن هنجارها و ارزش‌های اجتماعی را منعکس کنند تا اعضای جامعه بتوانند، با درک همه‌جانبه

آنها ضمن حفظ خود از ارتکاب انحرافات اجتماعی، از شکسته شدن هنجارهای مقبول جامعه جلوگیری کنند. نکته قابل توجه این است که برخی رسانه‌ها به صورت ناقص اطلاع‌رسانی می‌کنند و رسالت خود را به صورت منبع بی‌طرف ایفا نمی‌کنند. در هنگام وقوع جرائم، رسانه‌ها به دلیل جذابیت و ارزش خبری صرفاً به اعلام رخدادها می‌پردازند و در مدت زمان کوتاهی با بمباران اطلاعات صرفاً مخاطبان را از وقوع حادثه مطلع می‌کنند. به دلیل اینکه تمامی زوایای حادثه مشخص نیست نمی‌توان به صحت و سقم اطلاعات منتشر شده اطمینان کامل داشت و همین مسئله پیامدهایی در پی دارد که برای پیشگیری از آنها بایستی اقدامات جدی صورت گیرد.

قانون‌شناسی و کیفرشناسی قوانین

قوانین در هر جامعه‌ای مبنای اصلی نظم و انضباط اجتماعی محسوب می‌شوند، به طوری که بدون وجود قوانین، نظم و انتظام اجتماعی میان افراد، سازمان‌ها و نهادهای مدنی غیرممکن خواهد بود، قانون، جایگاه هر فرد را در نظام قشربندی، معین ساخته و توقعات و انتظارات را در جهت منطقی هدایت می‌کند، قانون نه تنها رابطه میان کنشگران را تعریف می‌کند، بلکه روابط میان نهادها و گروه‌های اجتماعی را نیز در سطح کلان مشخص کرده، برای کسانی که از آن تخطی می‌کنند، کیفر و مجازاتی را معلوم کرده است. کارکرد مهم رسانه‌ها در این زمینه، شناساندن قانون و کیفر آن به کنشگران اجتماعی برای کاهش میزان ارتکاب جرائم است. وجود قانون در کتب قانون، نظم اجتماعی را به ارمغان نمی‌آورد، تبیین و انتقال فرهنگ قانون‌گرایی به عواملان اجتماعی، آنان را هنگام مواجهه با جرم و زمینه‌های آن واکنش می‌کند. وسایل ارتباط جمعی می‌بایست با ارائه فواید و منافع قانون، روحیه قانون‌گرایی را ترویج کنند و نشان دهند که به عنوان ایدئولوژی توجیه‌گرا برای عملکرد قدرتمندان و حاکمان عمل نمی‌کنند، بلکه تذکرات قانونی را به عنوان مبنای نظم اجتماعی مطرح کنند. رسانه‌های جمعی از طریق تبیین قانون و مقررات می‌کوشند تا رفتارهای افراد را در مسیر هنجارهای تعریف شده جامعه رهبری کنند و به افراد پیام‌زنند که هر گاه فرد رفتارهای خود را بر اساس هنجارها و قواعد اجتماعی تنظیم کنند، از طرف جامعه پاداش داده می‌شود. (بی‌نام، ۱۳۸۸)

در سال‌های اخیر از دیگر مسائلی که علاوه بر پیشگیری مورد توجه مسئولان قضایی قرار گرفته است، تغییر نوع مجازات‌هایی است که برای مجرمان صادر می‌شود. همان‌طور که گفته شد آمار زندانیان در سال‌های اخیر رو به افزایش بوده است و همین مسئله باعث شد تا در سال ۱۳۹۲ دستورالعمل سامان‌دهی زندانیان و کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها اعلام شود. لذا با توجه به شرایط موجود ضرورت همراهی افکار عمومی و حمایت آنها از مجازات‌هایی غیر از حبس بیش از پیش احساس می‌شود. رسانه‌ها می‌توانند در این امر با اطلاع‌رسانی و تولید برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و انعکاس مناسب مزایای مجازات‌های جایگزین تأثیر فراوانی در کاهش آمار زندانیان داشته باشند.

کنترل اجتماعی

رسانه‌های همگانی نیز، دارای کارکرد کنترل اجتماعی هستند. رسانه‌ها با درج و انعکاس نابهنجارهای اجتماعی و عواقب شومی که در انتظار افراد کج‌رو قرار دارد، به‌طور غیرمحسوس، اقدام به کنترل و پیشگیری از نابهنجاری‌ها در جامعه می‌کنند. رسانه‌ها عمدتاً از طریق اقتناع‌پذیری بهتر می‌توانند در کنترل اجتماعی مؤثر باشند. وقتی که چنین خبری در مطبوعات درج می‌شود که: مدیرعامل یک شرکت تجاری بین‌المللی به اتهام قاچاق تجهیزات پزشکی به جزای نقدی محکوم شد (انتخاب، ۱۷ آذر، ۸۱ ش ۱۰۶۴). سایر مدیران اقتصادی که در معرض فسادهای مالی قرار گرفته‌اند، حداقل در موارد یاد شده احتیاط بیشتری خواهند کرد.

پیشگیری از جرم

عملکرد رسانه‌ها در شکل‌دادن به تعریف جرم و کج‌روی، نقش آنها را در ایجاد تغییرات قانونی و تقویت انواع خاص از راهکارهای عملیاتی پلیس، به نقش بسیار مؤثری بدل می‌کند، برای مثال، می‌توان به وضع قوانین مربوط به منع عبور و مرور جوانان و اتخاذ شیوه‌هایی جهت کنترل اماکن خاص اشاره کرد. (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵: ۱۶۰)

نقش جست‌وجوگری

رسانه‌ها در سال‌های اخیر در کنار نقش‌های اطلاع‌رسانی، کنترل اجتماعی، آموزشی و ... رسالت دیگری را برعهده گرفته‌اند و آن نقش جست‌وجوگری و تفتیشی است. براین اساس رسانه‌ها با افشاگری‌های خود، سکوت مراجع دولتی و رسمی را می‌شکنند و آن را جبران می‌کنند و از طریق مطلع کردن افکار عمومی، به دولت‌ها فشار می‌آورند تا در موارد نقض شدید هنجارها و ارتکاب جرائم شدید، واکنش‌های متناسب از خود نشان دهند و از روش‌های ملاحظت‌آمیز و چشم‌پوشانه خودداری کنند (دل‌ماس ۱۳۸۵: ۷۳ و فرجی‌ها ۱۳۸۱: ۵-۳۰۴)

نانسی ماریون ابعاد گوناگون قدرت رسانه را در تأثیرگذاری بر افکار عمومی چنین تشریح می‌کند:

۱. تأثیرگذاری و شکل‌دهی به برنامه‌های سیاسی و عمومی و رسانه‌ها می‌توانند توجهات را به سمت موضوعات مورد نظر خود معطوف کنند.
۲. افشاگری؛ رسانه‌ها بر کارهای افراد مختلف از جمله سیاست‌مداران نظارت دارند.
۳. تأثیر بر روند محاکمه‌ها؛ رسانه‌ها می‌توانند شرایط زندگی و روابط متهم را قبل از ورود پرونده به دادگاه را به شکلی گسترده به تصویر کشیده و از این طریق بر اعضای هیئت منصفه و قضات تأثیر بگذارند.
۴. بازدارندگی رفتارهای مجرمانه در آینده؛ اطلاع‌رسانی درباره مشکلات و دشواری‌های پیش‌روی دیگر مجرمان می‌تواند مجرمان بالقوه را از ارتکاب جرم بازدارد. زیرا نقش رسانه دو کارکرد

اساسی را دارد؛ یکی اینکه در درازمدت می‌تواند یک فکر و اندیشه پایه‌ریزی کند و دیگری اینکه افکار زودبازده در جامعه پرورش دهد و افکار را به این سمت سوق دهد.

۵. همراهی در مقابله با جرم؛ آگهی‌های عمومی درباره مسائلی همچون خطرهای مربوط به سوء مصرف مواد، رانندگی تحت تأثیر مواد و مشروبات الکلی و برنامه‌هایی مثل مک‌گراف سگ پلیس، می‌توانند برخی فعالیت‌های مجرمانه را کاهش دهند. (استیونس، ۱۳۹۲: ۱۲-۱۱۳)

تشدید کیفرهای قانونی در پرتو بازتاب رسانه‌ای در نظام قانون‌گذاری ایران

گاهی سختگیری کیفری، با هدف آرام کردن مقطعی افکار عمومی مضطرب و ملتهب و نه به‌منظور حل اساسی معضل بزهکاری در دستور کار قرار می‌گیرد. قانون‌گذار کیفری ایران در نبود سیاست جنایی مدون، در اثر فشارهای رسانه‌ای که در فضای احساسی، هیجانی و شوک ناشی از وقوع حوادث جنایی به اصطلاح مهم صورت می‌گیرد، برای آرام کردن افکار عمومی تحریک شده، با روش‌های ساده، موضوع‌های پیچیده را با تشدید کیفرها حل می‌کند.

بدین‌سان رسانه‌ها با گزینش اخبار جنایی چگونگی وقوع آن را به‌صورت گسترده بازتاب داده و احساس ناامنی و ترس از جرم را در جامعه دامن می‌زنند. شکل‌گیری افکار عمومی حول بزهکاری و تصور مردم از نهادهای پلیسی و قضایی تحت تأثیر رسانه‌ها، بی‌تردید مطالبات و نیازهای امنیتی را به‌وجود می‌آورد. (امیر یوسفی وحدانی، سامانه صنفی خبری - تحلیلی صدای وکالت)

الهی‌ار ملک‌شاهی رئیس کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس معتقد است با توجه به ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و تأکید مقام معظم رهبری در بازنگری قوانین جزائی به‌منظور کاستن از محکومیت در چند سال گذشته تلاش شده قوانین به سمت و سوی حرکت کند تا مجازات زندان، تنها راهکار پیشگیری از جرم نباشد. او گفته است: در برخی قوانین از جمله قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری جدید، مجازات‌های جایگزین حبس در نظر گرفته شده و دست قاضی در این زمینه باز گذاشته شده است تا با تشخیص صحیح و مستندات کافی حکم متناسب را صادر کند. همچنین به دلیل اهمیت این موضوع که از دغدغه‌های مقام معظم رهبری نیز بوده، لایحه "جایگزین‌های حبس" در مجلس در حال بررسی است که طبق این لایحه عنوان مجرمانه در برخی جرائم به تخلفات تبدیل می‌شود، به‌طوری که تخلفات مذکور در دادگاه قابل بررسی نبوده و در هیئت رسیدگی به تخلفات اداری بررسی می‌شوند (روزنامه همشهری، ۹۵/۱/۲۴).

ضرورت استفاده از راهکارهای شبه‌حبس و اتکا به مجازات نقدی

حقوق کیفری در قالب قوانین جزائی و در راستای برقراری امنیت و ثبات اجتماعی، اقدام به تعریف جرائم و بیان ضمانت اجراهای آن (مجازات) می‌کند تا بتواند با یاری و مشارکت اعضا و مقامات سیستم عدالت کیفری به اهداف مورد نظر خود دست یابد.

آنچه که در تاریخچه اعمال مجازات و انواع آن می‌توان ملاحظه کرد، خشن بودن شدیدبودن مجازات‌هاست. درخصوص علت اعمال این مجازات‌ها، عمده‌ترین هدف انتقام‌گیری، تنبیه و تحقیر مجرم بود. پس از انقلاب کبیر فرانسه، به‌خصوص درطول قرن نوزدهم، انواع مجازات، اهداف آن، نحوه و چگونگی اعمال و اجرای آن و از همه مهم‌تر، شخصیت فرد مجرم، دقت نظر حقوق‌دانان کیفری، قضات دادگاه‌ها و مقامات اجرای مجازات را به خود جلب کرد.

از یک طرف، توجه به مجرم به‌عنوان یک بیمار اجتماعی و فردی که در عین خطاکار و مستحق تنبیه بودن، به‌عنوان یک انسان، دارای حقوقی است و از طرف دیگر، فکر بازسازی مجدد او پس از تحمل مجازات و امکان حضور مجدد او در جامعه با تمایلات سالم اجتماعی و شخصیتی، سبب شد تا همواره شدت مجازات و اندیشه انتقام‌جویی از فعل او، مورد حمایت قرار نگیرد. بر این اساس رفته‌رفته از تعداد و انواع مجازات‌های بدنی که به‌نوبه خود خشن و شدید هم بودند، کاسته شده و مجازات‌های جایگزین آن و عمدتاً حبس و سلب آزادی، به‌کاربرده شد. در همین راستا، هدف از اعمال مجازات نیز، از انتقام‌جویی و تنبیه صرف، به سمت اصلاح و بازسازی او تغییر کرد.

مجازات حبس در قوانین بیشتر کشورهای به‌راحتی پذیرفته شده و در پاره‌ای از موارد، شکل معمولی و بدیهی تنبیه و کیفر دادن نیز تلقی می‌شود. چنین نگرشی نه‌تنها در بین افراد عادی جامعه، بلکه در بین مقامات سیستم عدالت کیفری نیز قابل مشاهده است. کثرت اعمال مجازات حبس در کشورهای مختلف دنیا به‌عنوان یک ضمانت اجرا در برابر اعمال مجرمانه، مؤید این پیش است.

ازدحام جمعیت زندان‌ها در دنیا (بالغ بر ۹ میلیون نفر) در سال‌های اخیر و هزینه‌های گزاف نگه‌داری، مراقبت و تربیت زندانیان، مقامات شاغل و مسئول در سیستم‌های عدالت کیفری، کشورهای دنیا را بر آن داشت تا در خصوص عوامل مؤثر در کاهش این آمار بررسی کنند که در این میان، به نتایج خوبی دست یافته‌اند (خلیل آفنداک، المیرا حسن دوست، ۱۳۹۲: ۱۲-۱۱).

حجت‌الاسلام و المسلمین جلیل محبی استاد دانشگاه و حقوق‌دان نیز در خصوص راهکارهای کاهش زندانیان معتقد است: برای کاهش ورود زندانیان به زندان‌ها روش‌های متفاوتی وجود دارد؛ اما یکی از راه‌های مهم در این زمینه تقنین مجازات‌های قانونی جدید است. او با اشاره به اینکه تعداد زندان‌ها با تعداد جمعیت کشور مطابقت ندارد، گفته است: مطالعات تطبیقی در کشورهای مختلف نشان داده که مجازات‌های قانونی ما با آنها یک تفاوت اساسی دارد و آن این است که آنها کنار همه حکم‌ها جزای نقدی دارند و مجازات‌های سبک تنها در این سطح بوده و جرائم بزرگ‌تر درکنار جزای نقدی مجازات حبس تعلیقی و یا آزادی مشروط را دارند. او کاستن از میزان حبس‌ها را نیازمند استفاده از راهکارهای مشابه اعلام کرده

است. این حقوقدان همچنین بیان داشته است استفاده از راهکارهای شبه‌حبس و اتکا به مجازات نقدی می‌تواند در کنار حبس‌ها کارآمد باشد.

سیدحمیدرضا طباطبائی نائینی نماینده نائین در مجلس شورای اسلامی نیز، با اشاره به ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و تأکید مقام معظم رهبری در بازنگری قوانین جزائی به منظور کاستن از محکومیت به حبس معتقد است: برای پیگیری این خواسته مقام معظم رهبری باید قوانین به سمتی حرکت کند که ضمانت اجرای ما غیرکیفری شوند. او گفته است تعیین مجازات‌های جایگزین حبس، تبدیل مجازات و یا استفاده از محرومیت‌های اجتماعی و عدم جرم‌انگاری در برخی جرائم می‌تواند از جمله راهکارهای مؤثر در کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها باشد. (روزنامه همشهری، ۹۵/۱/۲۴)

از جمله جنبه‌های مثبت مجازات‌های جایگزین می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- جرم‌زدایی از تعداد زیادی از جرائم که سبب می‌شد افراد زیادی به اتهام‌های غیرمهم وارد محیط زندان شوند؛
- خودداری از به‌کارگیری بیش از حد بازداشت موقت متهمان؛
- استفاده از آزادی مشروط؛
- به‌کارگیری سیستم تعلیق اجرای مجازات؛
- استفاده از جایگزین‌های موجود و متبادر به ذهن در مورد حبس؛
- نظارت و دقت در خصوص ساختار فیزیکی زندان، امکانات موجود در آن، ایجاد زندان‌های مختلف برای زندانیان مختلف برای زندان‌های مختلف و طبقه‌بندی زندانیان؛
- به‌کارگیری افراد متخصص در داخل زندان که به‌عنوان مددکار اجتماعی می‌توانند بیشترین نقش را در شناسایی شخصیت زندانی و بازسازگار کردن آن داشته باشند (همان).

تحلیل موردی حادثه باز کردن بخیه چانه کودک خمینی شهری

تیتراهای جذاب و جنجالی باز کردن بخیه کودک خمینی شهری به دلیل فقر مالی؛ خوراک خبری بسیاری از گروه‌های شبکه‌های مجازی تلگرام، اینستاگرام، سایت‌های خبری و مطبوعات در هفته دوم آذر ماه سال ۱۳۹۴ بود.

اولین خبرها در شبکه‌های مجازی با انتشار عکس‌های غیرواقعی و آرشیوی با تصاویر زخم دلخراش روی گونه کودک احساسات مخاطبان را جریحه‌دار کرد و صرفاً عمل پرستار و پزشک بیمارستان را به معرض نقد و ارزیابی عموم گذاشته شد.

تعدادی از تیترا خبرهایی که در رسانه‌ها منعکس شد جمع‌آوری شده است و با تحلیل آنها می‌توان به این نکته پی‌برد که سوگیری رسانه‌ای تا چه میزان در هدایت افکار عمومی تأثیرگذار است.

خبرگزاری سلامت آنلاین

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴ ° ۲۲: ۱.

رو تیترا: برخورد شدید با تخلف کادر درمان در یک بیمارستان

تیترا: بخیه چانه کودک ۴ ساله را شکافتند

خبرگزاری ایرنا

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴

تیترا: تخلف کادر پزشکی بیمارستان اشرفی خمینی شهر از سوی مرجع قضایی رسیدگی می‌شود

خبرگزاری سلامت آنلاین

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴ ° ۲۷: ۱۰.

تیترا: دستور قاطع وزیر برای برخورد با تخلف پزشکی در خمینی شهر

خبرگزاری مهر

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴

تیترا: جراحی بی‌پولی روی صورت کودک چهار ساله / صدرا به جای "بخیه" زخم خورد

خبرگزاری سلامت آنلاین

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴

روتیترا: واکنش معاون درمان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان به حادثه خمینی شهر

تیترا: پرونده پزشک و پرستار متخلف روی میز دادگاه

خبرگزاری جمهوری اسلامی

۱۵ آذر ۱۳۹۴

تیترا: کادر متخلف بیمارستان اشرفی خمینی شهر بازداشت شدند

خبرگزاری سلامت آنلاین

یکشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۴

روتیترا: معاون دادستان خمینی شهر خبر داد

تیترا: آغاز تحقیقات از متخلفان حادثه خمینی شهر

خبرگزاری سلامت آنلاین

پزشک و پرستار متخلف بیمارستان خمینی شهر بازداشت شدند

خبرگزاری سلامت آنلاین

دوشنبه ۱۶ آذر ۱۳۹۴ ° ۵۱: ۱۳.

زخم نهادن بر دل، به جای بخیه زدن بر چانه

خبرگزاری سلامت آنلاین

روتیتر: عده‌ای طرح تحول را زیر سؤال می‌برند
تیتر: بهره‌برداری سیاسی از ماجرای صدرا

خبرگزاری سلامت آنلاین

دوشنبه ۱۶ آذر ۱۳۹۴ ° ۵۸: ۱۲.

پرستار باید از دستور غیراخلاقی سرپیچی کند
دکتر یعقوب جعفری / عضو شورای عالی نظام پرستاری

خبرگزاری سلامت آنلاین

سه‌شنبه ۱۷ آذر ۱۳۹۴ ° ۴۹: ۹.

تیتر: گاهی یک زخم کوچک چه می‌کند!؟

خبرگزاری سلامت آنلاین

روتیتر: آقاجانی خبر داد: اشد مجازات برای متخلفان حادثه خمینی شهر
تیتر: برکناری مسئولان بیمارستان، معرفی متخلفان به دادگاه نظام پزشکی

خبرگزاری سلامت آنلاین

روتیتر: مدیرکل دفتر بازرسی وزارت بهداشت خبر داد
تیتر: صدور کیفرخواست برای پزشک متخلف بیمارستان اصفهان

باشگاه خبرنگاران جوان اصفهان

۱۰ دی ۱۳۹۴

جلسه دادگاه متهمان پرونده تخلف پزشکی در مورد کشیدن بخیه‌های کودک در بیمارستان
خمینی شهر

خبرگزاری وزارت بهداشت و درمان

۱۷ آذر ۱۳۹۴

مسئولین بیمارستان خمینی شهر اصفهان از سمت خود برکنار شدند
معاون درمان وزارت بهداشت گفت: در جلسه ای با مسئولین ارشد مقرر شد که مسئولین
بیمارستان خمینی شهر اصفهان از سمت خود برکنار شوند.

روزگار دات کام

ماجرای پزشک بی‌رحم و کشیدن بخیه بچه در خمینی شهر

خبرگزاری فارس

۱۷ آذر ۱۳۹۴

فارس گزارش می‌دهد

اصل ماجرای بخیه‌ها در بیمارستان خمینی شهر چه بود؟ / همه اطلاعات غلط درباره یک حادثه

خبرگزاری مشرق

۱۷ آذر ۱۳۹۴

اصل ماجرای بخیه‌ها در بیمارستان خمینی شهر چه بود؟

خبرآنلاین

۷ دی ۱۳۹۴

جزئیات حکم غیرقطعی پزشک و پرستار بیمارستان خمینی شهر که بخیه را از چانه کودک کشیدند

خبرگزاری فارس ۱۳۹۴/۹/۱۷

شدت هجوم رسانه‌ها و جوسازی علیه کادر پزشکی به حدی بود که خبرگزاری فارس نسبت به این سوگیری گزارش خبری چاپ کرد که بخشی از آن آورده شده است.

اصل ماجرای بخیه‌ها در بیمارستان خمینی شهر چه بود؟

ظهر یکشنبه ۱۵ آذرماه با حضور مادر و کودک ۵ ساله به اتفاق دادستان دادسرای نظام پزشکی شهرستان به موضوع پرونده تخلف دو تن از کارکنان پزشک و پرستار بیمارستان اشرفی رسیدگی و بسیاری از ابهامات در این ماجرا برطرف شد اما باز هم طبق معمول ارائه اطلاعات غلط به افکار عمومی یکی از دستاوردهای شبکه‌های اجتماعی و البته رسانه‌های غیرحرفه‌ای است.

طبق اطلاعات مطرح شده در این جلسه دادرسی صدرا زاهدپور کودک ۵ ساله از اهالی استان خوزستان و شهرستان ایذه ساکن خمینی شهر است که به علت بریدگی زیر چانه به طول ۶-۱۰ میلی‌متر هفته گذشته به همراه مادر خود به بیمارستان اشرفی مراجعه کرده و زخم وی دو بخیه می‌شود. پس از پایان مداوا به‌علت همراه نداشتن مبلغ ۱۰۵ هزار تومان هزینه درمان، بخیه‌های این کودک مجدداً به دستور پزشک و توسط پرستار متخلف باز می‌شود.

موضوعی که قبل از انتشار هرگونه خیر در فضای مجازی و رسانه‌های استان در هفته گذشته برخورد قاطع مسئولان دانشگاه علوم پزشکی و شبکه بهداشت و درمان شهرستان را در پی داشته و به تعلیق پزشک و پرستار متخلف منجر شد.

دستور بازداشت متخلفان بیمارستان اشرفی صادر شد

یوسف کریمی در گفت‌وگو با خبرنگار فارس در خمینی شهر با اشاره به اینکه متخلفان بیمارستان اشرفی در موضوع مداوای کودک ۵ ساله، برای تکمیل پرونده و تحقیقات تکمیلی با دستور مرجع قضائی بازداشت شدند، اظهار کرد: پس از احضار شاکی و اخذ اظهارات مادر

و کودک ۵ ساله در معاونت دادستانی شهرستان دستور احضار متهمین پرونده بیمارستان اشرفی خمینی شهر صادر شد.

معاون دادستان شهرستان خمینی شهر از رسانه‌های گروهی خواست تا زمان اعلام نهایی حکم و تشکیل دادگاه از هرگونه اظهارنظر متفرقه خودداری کنند.

وی با بیان اینکه بعضی به بهره‌برداری، جریان‌سازی و تخریب علیه این پرونده اقدام کرده‌اند، از ارائه اخبار تکمیلی از تحقیقات و نتیجه نهایی به مردم در آینده نزدیک خبر داد. طبق اطلاعات کسب شده از یک منبع آگاه تحقیقات تکمیلی برای علت‌یابی و هدف از جریان‌سازی تخریبی به‌وجود آمده در فضای مجازی در خصوص موضوع پرونده بیمارستان اشرفی آغاز شده است و در آینده نزدیک اطلاعات تکمیلی به مسئولان ذی‌صلاح جهت تصمیم‌گیری ارائه خواهد شد.

برخورد با متخلفان بیمارستان اشرفی / جریان رسانه‌ای برای یک چند میلیمتری

معاون دادستان شهرستان خمینی شهر با تأکید بر اینکه به‌صورت همزمان پرونده‌ای مجزا در دادرسی نظام پزشکی شهرستان تشکیل شده است، می‌گوید: مراجع قضایی و مسئولان شهرستان با قاطعیت با متخلفان برخورد خواهند کرد.

وی با تأکید بر اینکه این موضوع مربوط به ۱۰ روز قبل بوده، معتقد است مسئولان شهرستان خمینی شهر به محض اطلاع از این تخلف علاوه بر برخورد قانونی و تعلیق متخلفان در هفته گذشته از خانواده کودک ۵ ساله توسط فرماندار شهرستان دلجویی و تمام اقدامات پزشکی لازم انجام شد.

کریمی خطاب به برخی رسانه‌ها و کسانی که قصد جریان‌سازی و ایجاد خدشه به جایگاه جامعه پزشکی دارند، می‌گوید: اجازه هیچ‌گونه سوء استفاده را توسط رسانه‌ها و افرادی که قصد موج‌سواری از این موضوع دارند نمی‌دهیم.

معاون دادستان شهرستان خمینی شهر با تأکید بر اینکه ریاست دادگستری و دادستان استان اصفهان با جدیت پیگیری این پرونده هستند خطاب به مردم و رسانه‌ها و جامعه پزشکان تصریح کرد: مردم شهیدپرور خمینی شهر و جامعه پزشکان و پرستاران اطمینان خاطر داشته باشند که با قاطعیت به این پرونده رسیدگی خواهد شد و جای هیچ‌گونه نگرانی و دغدغه خاطری در این رابطه وجود ندارد.

در بازتاب‌های خبری علت باز کردن بخیه کودک خمینی‌شهری فقر خانواده کودک عنوان شد. همچنین با به‌کاربردن صفات منفی در تیترهای خبری و متون منتشرشده احساسات مخاطبان برانگیخته شد به‌طوری که افکار عمومی به‌عنوان مدعی‌العموم خواستار اشد مجازات پرستار و پزشک صدرای ۵ ساله شدند.

وزارت بهداشت، درمان و علوم پزشکی نیز در این مسیر همراهی با افکار عمومی را ترجیح داد و در رسانه‌ها به صورت رسمی اعلام کرد حامی حقوق مردمی است و کادر پزشکی متخلف را به سزای اعمالشان می‌رساند.

بررسی رفتار وزارت بهداشت حاکی از تاثیر فضایی است که رسانه به آن دامن زد به طوری که در این میان کوتاهی و نقصان سیستم بهداشتی کشور نادیده گرفته شد و مقصران حادثه بیمارستان اشرفی خمینی شهر محاکمه شدند.

در این محاکمه رسانه‌ای توجه کمی به نقاط ضعف طرح تحول سلامت شد و در هیچ رسانه‌ای از نبود مددکار اجتماعی در بیمارستان سخنی به میان نیامد. در این مانور رسانه‌ای بسیاری از رهبران فکری در شبکه‌های اجتماعی تعمداً بخش‌های انتخابی این ماجرا را بزرگ‌نمایی و اطلاع‌رسانی کردند و تعدادی دیگر از رسانه‌ها به دلیل ضعف مهارتی خبرنگاران در انعکاس و تشریح و تحلیل واقعه به شایعات دامن زدند.

جریان فکری حاکم بر آن برهه زمانی به سمت و سوی صدور حکمی خشن و از جنس حبس بود که با درایت قاضی پرونده این اتفاق رخ نداد.

میرمحمد صادقی معاون حقوقی مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌گوید: نگاه مردم به مقوله جزا نگاهی حبس‌محور است و اصولاً چنین توقعی از قضات دارند. هنوز در نگاه خیلی‌ها اگر یک قاضی در احکام خود حکم به حبس بدهد، کارگشته و اگر مجازات جایگزین را ابلاغ کند ناوارد به حوزه کارش است؛ شبیه همان نگاهی که در حوزه درمان وجود دارد که اگر پزشکی داروی زیاد تجویز کند حاذق و در غیر این صورت بی‌تجربه است. (روزنامه همشهری، ۹۵/۱/۲۴).

نتیجه‌گیری

با توجه به تأثیر رفتار مطبوعات، خبرگزاری‌ها و شبکه‌های مجازی در هدایت افکار عمومی، ضرورت دارد موضع‌گیری آنها به هنگام وقوع حوادث و جرائم مورد واکاوی قرار گیرد. هر چه بر تعداد مخاطبان و کاربران رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی افزود می‌شود، قدرت رسانه‌ها افزایش می‌یابد؛ لذا رسانه‌ها به ابزاری قوی مبدل می‌شوند تا جایی که قادرند جریان‌های اجتماعی و سیاسی را هدایت کنند. به نظر نگارنده ضرورت دارد ارگان‌ها و سازمان‌های متولی تأمین و حفظ امنیت از جمله قوه قضائیه و نیروی انتظامی با رسانه‌ها به خصوص رسانه‌های خبری تعامل داشته باشند و با برگزاری دوره‌های آموزشی و نشست‌های تخصصی، آنها را با ضرورت‌های تولید پیام و چگونگی انعکاس اخبار مربوط به جرائم و تخلفات آشنا کنند. همچنین اهالی خبر بایستی از پیامدهای منفی اطلاع‌رسانی ضعیف و ناکارآمد مطلع شوند.

عدم مهارت کافی خبرنگاران، از دیگر مسائلی که بی توجهی به آن بسیاری از مشکلات را رقم زده است. در بسیاری از رسانه‌ها خبرنگاران به صورت غیر حرفه‌ای و صرفاً به دلیل علاقه و داشتن منبعی برای درآمد و شغل در حوزه خبر فعالیت می‌کنند.

تغییر مدل سازمان‌های خبری از خبرهای کوتاه و موجز به گزارش‌های تحلیلی و خبرنگاری تحقیقی نیز می‌تواند چاره‌ساز باشد. همان‌طور که گفته شد بسیاری از اخبار در اولین ساعات وقوع حوادث بدون تشریح و تحلیل حادثه اطلاع‌رسانی می‌شوند و ضعف و کمبود ارزش‌های خبری زمینه شایعه و انحراف افکار عمومی را فراهم می‌کند.

در گزارش‌های تحقیقی تمامی عناصر خبری به کار برده می‌شوند و بسته به نوع تنظیم گزارش که هرم وارونه یا تاریخی است با استناد مدارک و شواهد و مصاحبه با مسئولان شرح واقعه داده می‌شود. بسیاری از رسانه‌ها برای افزایش تعداد مخاطبان کمتر به گزارش‌های تحقیق و تحلیلی علاقه نشان می‌دهند و یا به دلیل نداشتن خبرنگاران حرفه‌ای زمینه را برای انعکاس و انتشار اخباری فراهم می‌آورند که افکار عمومی را تهییج می‌کند. ناگفته نماند تأثیر این نوع خبرها بسیار کوتاه است و مقطعی است.

با توجه به مسائل مطرح شده، سازمان‌های ذی‌صلاح بایستی محتوای رسانه‌ها را رصد کنند تا در صورت وقوع حوادثی که افکار عمومی را متأثر می‌سازند، با داشتن دیپلماسی رسانه‌ای، فضای موجود را مدیریت کنند.

همچنین، با توجه به نظریه دو مرحله‌ای پیام، می‌توان به واسطه رهبران افکار با انتقال باید و نبایدها به اشاعه و ترویج فرهنگ پیشگیری از وقوع جرم و مجازات جایگزین پرداخت. بسیاری از چهره‌های فرهنگی، بازیگران سینمایی و ورزشکاران، گوینده‌های تلویزیونی، کارشناسان و ... که مورد احترام و محبوب هستند می‌توانند با مجریان و حامیان نظم و امنیت جامعه به عنوان رهبران افکار همکاری کنند.

منابع

استیونس، دنیس (۱۳۹۲)، *رسانه و عدالت کیفری*، ترجمه احمد رضا علیزاده و حمیدرضا نیکوکار، انتشارات مرکز تحقیقات پلیس پیشگیری.

باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۴/۱۰/۱۰

بیابانی، غلامحسین (۱۳۹۲)، "نقش رسانه در پیشگیری"، فصلنامه *رسانه*، شماره پیاپی ۹۲.

بیات، بهرام (۱۳۸۸)، "بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان تهرانی"، فصلنامه علمی، پژوهشی *انتظام اجتماعی*، دوره ۱، شماره اول، بهار.

جهان بین، داریوش (۱۳۸۲)، "نقش رسانه‌ها در کنترل و امنیت اجتماعی"، *مجله حقوق دادگستری*، شماره ۴۳، تابستان.

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۵/۹/۱۵).

خبرگزاری سلامت آنلاین، (۱۳۹۴/۹/۱۵).

خبرگزاری فارس، (۱۳۹۴/۹/۱۷).

خبرگزاری مهر، (۱۳۹۴/۹/۱۵).

خبرگزاری میزان، (۱۳۹۵/۱/۱۱).

آفنداک خلیل و المیراحسن دوست (۱۳۹۲)، *راهنمای اصول اساسی جایگزین حبس*، انتشارات روان‌شناسی و هنر.

دادگران، سیدمحمد (۱۳۸۲)، *مبانی ارتباطات جمعی*، تهران: انتشارات فیروزه.

رحمانیان، منصور (۱۳۷۸)، "تأثیر رسانه‌های گروهی بر پیشگیری از جرم" پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.

روزنامه همشهری.

ساروخانی، باقر (۱۳۸۱)، *نقش وسایل ارتباط جمعی در پیشگیری از وقوع بزهکاری وزارت کشور*، تهران:

انتشارات وزارت کشور.

سرونت، پیر (۱۳۸۷)، *خیانت رسانه‌ها*، ترجمه محمدرضا دهشیری، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و

اجتماعی.

سلیمی علی و محمد داوری (۱۳۸۵)، *جامعه‌شناسی کجروی*، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

سوین، ورنر و جیمز و تانکارد (۱۳۹۳)، *نظریه‌های ارتباطات*، علیرضا دهقان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران،

چاپ سوم.

ضمیری، محمدرضا، *فصلنامه کتاب زنان* (۱۳۸۹)، شماره ۱۸.

عابدی تهرانی، طاهره و فاطمه افشاری (۱۳۹۰)، "تأثیر رسانه در گسترش مصادیق" دو فصلنامه علمی ° ترویجی

فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، سال شانزدهم، شماره ۵۵، پاییز و زمستان.

گوئتر، بری (۱۳۸۴)، *روش‌های تحقیق رسانه‌ای*، مینو نیکو، تهران: اداره کل پژوهش‌های سیما، چاپ اول.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۳)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، ویراست چهارم، انتشارات نشر نی.

لرنی، منوچهر و محسن مصلحتی (۱۳۸۵)، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، سال دوم، شماره ۶ و ۷ تهران،

انتشارات نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.

معتمدزاد، کاظم (۱۳۸۵)، *وسایل ارتباط جمعی* (جلد ۱)، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

مک‌کوییل، دنیس (۱۳۸۵)، *نظریه‌های ارتباطات جمعی*، ترجمه پرویز اجلالی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه

رسانه‌ها، چاپ دوم.

شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی